

ETIMOLOGII ȘI NOTIȚE ETIMOLOGICE

ALERGA

În *Tilu Buhoglindă* a lui Barac (ed. 1840, p. 41) citim: „Cizmariul i-au tras cu cureaua; însă Tilu păstrat din vreme avea în mână o lingură mare de cleiu de cisme și i-o au aruncat în gură, cât lipindu-i-se în dinți, au început a bolborosi, până și-au găsit loc *Tilu a-largul*, de s'au cărat de acolo”. Deși e probabil că expresia întrebuițată de Barac e influențată de germanul „das Weite suchen” — care poate să fi fost chiar în originalul după care se făcea traducerea — totuși putem presupune că această construcție există — sau exista — în limbă, cu sensul de „a-și găsi scăparea fugind”.

„Largul” din această construcție este câmpia deschisă, în opoziție cu „pădurea deasă”, așa cum reiese din următoarele exemple din Poveștile lui Pop Reteganul: *Au apucat calea prin cea pădure, să scape undeva la largul* (vol. I ⁷¹/₁₅). *Mergând mai departe, când era mai să iasă la largul, dau peste o urmă de cerb plină cu apă* (I ⁴⁶/₁₀; cf. și I ⁴⁶/₃₀).

În limba literară e curentă expresia *cineva se simte la largul său*, întrebuițată despre un om care a scăpat dintr'o „strâmtoare” și „răsufală” iar.

Verbul *alerga* e derivat din a c e s t *a-largul* și n'are decât o înrudire mai depărtată cu ital. *allargare in mare* „in die See stechen”, cu care-l aseamnă Tiktin. Realitățile dela noi nu ne conduc spre mare, ci spre pădurile seculare în care s'a desfășurat în trecut o parte mare din viața poporului românesc.

Expresia ardelenescă *tot el de către pădure*, care se în-

trebuiețază atunci când cineva, deși vinovat, sare cu gura, reflectează tot un colț din trecutul nostru, când „colibașii“ de prin codrii dela poalele munților, „pădureți“ în purtările lor, molestau pe „țărani“ dela șes.

LA, LÂNGĂ, PRINGĂ, DÂNGĂ.

Cât privește înlocuirea propoziției *a* din *a-largul*, cum se găsește încă la Barac, prin *la* (*la largul*, la Pop Reteganul și în limba curentă), este de dată străveche, căci o găsim și la Românii transdanubieni. Explicarea acestei substituiri e următoarea: La început exista o deosebire de sens între *mă urc a munte* și *mă urc la a munte*, propoziția din urmă însemnând „mă urc a c o l o (lat. *illac*), la munte“. Mai târziu, pauza după *la* a dispărut în vorbirea repede, și *la a* s'a contras în *la* (ca în *clasa a pătra*, rostit de obicei *clasa pătra*). Astfel adverbul *la*, care era o precizare a expresiei *a*+substantiv, a putut lua locul propoziției însăși, care nu s'a mai păstrat decât în locuțiuni stereotipe ca *acasă*, *afund*, *alături*, *alocuri*, *aminte*, *amoiu*; *aorea*, *aseasă*, *amiaz*, *amurg*, etc., sau în cazurile în care nu mai era local-temporal, ci modal (final) sau servea la comparații: *pășește a lene*, *anevoie*; *seamănă a urs*; *calcă a popă*; *cobește a sărăcie*, etc., unde întărirea prin adverbul local *la* nu avea rost.

Tot așa trebuie explicată prepoziția *lângă*. Și aici avem o precizare a lui *ad* prin adverbialul *longum*. Când zic: *a intrat pe acasă*, mă gândesc numai la mișcarea de apropiere (*a*) aproximativă (*pe*) de casă; când zic dimpotrivă *s'a plimbat pe lângă casă*, la ideea de mișcare în apropierea aproximativă a casei se adaugă precizarea: „pe toată întinderea, de-alungul“. Acest „de-alungul“ se exprimă în *longum* adăogat pe lângă *ad*, care arată apropierea. Că mai târziu ideea aceasta de „pe toată întinderea“ a putut să dispară și *lângă* a putut ajunge să exprime numai „apropierea nemijlocită“, nu importă pentru stabilirea originii.

Ceea ce voiam să accentuez e că *lângă* nu continuă o formă latină vulgară *longo* (cf. Candrea-Densusianu, *Dict.*

etim. nr. 1023), cu pretinsa desvoltare a lui *o* final în *ă*, pe care unii o admit și în cuvinte de origine slavă ca *daltă*, *greblă* etc. din *dlato*, *greblo*, etc. (care au fost asimilate femininelor în *-ă*), ci vine din *longu(m) ad*, cu dispariția normală a lui *u* înainte de *a* (cf. *battualia* > *bătaie*) și cu prefacerea lui *a* neaccentuat în *ă*.

Într'o vreme, când se putea zice deopotrivă *la sat* sau *a sat*, *la biserică* sau *a biserică* — precum și azi se mai aud pe alocuri, alături de *la mute*, *la vânat* expresiile vechi *a munte*, *a vânat* — inițialul *l* s'a putut simți ca un element caduc, dispensabil. Atunci s'a putut extrage în mod greșit din *lângă* un *îngă* (la Megleniți *angă*, ca *ampirat*=*împărat*) și această deglutinare a putut duce la *d'îngă* (din *dă îngă* în loc de *dă lângă* = *de lângă*) și *p'îngă* (din *pă îngă* în loc de *pă lângă* = *pe lângă*).

CACAMIȚI

Pe la Brașov se întrebuintează, când vorbești cu un copil, *cacamiți* în loc de „muci“, de ex. *Șterge-te la nas, nu vezi că-ți dau cacamiți în gură!*

Am crezut totdeauna că acest cuvânt e un termen din graiul copilăresc, spus mai mult în glumă, la noi în familie. Aflu acum că el se întrebuintează mai des și nu numai în Brașov, ci și în alte părți, cu forme diferite, de ex. prin părțile Aiudului: *un cacamăț* (comunicat de Ion Breazu), prin Banat *cacamăț* (comunicat de E. Petrovici). Aceste variante arată că avem a face cu o compoziție din *caca*, care în graiul copiilor însemnează „murdar“ sau „murdărie“ — căci în acest graiu asemenea cuvinte onomatopice nu sunt încă diferențiate și se pot întrebuinta ca interjecții, adjective, substantive, etc. — și *mății*, adică „pisicii“.

Cuvântul e interesant din mai multe puncte de vedere.

Prin faptul că la Brașov *-ii* final se rostește *-i* (*oameni* e pluralul articulat dela *om*, *casii* dativul articulat dela *casă*, etc.) și *ă* după labială a devenit *i* din cauza lui *i* următor, dar mai ales fiindcă pe la Brașov se zice „pisică“ în loc de

„măță“, elementele compoziției nu mai sunt analizabile pentru simțul limbii. Dar cuvinte terminate în *i* plenison neaccentuat nu se prea pot încadra în grupele de declinare existente, încât nici eu, nici alți Brașoveni pe care i-am întrebat, nu știu dacă *cacamiți* e singular sau plural (ca *muci* = mucii), dacă e articulat sau nearticulat. Mai degrabă se zice *îți curg cacamiți* (ca *îți curg mucii*) decât *un cacamiți* (care ar fi „mucul uscat“) și cuvântul e invariabil și are aceeași formă când e nearticulat (*niște cacamiți la nas*) sau când e articulat (*șterge-ți cacamiți!*). El e masculin: *un cacamiți uscat*.

Din punct de vedere al geografiei lingvistice, apariția lui *măță* la Brașov se poate explica în două feluri: sau *cacamiți* e importat, în forma aceasta, din regiunile nordice, vestice sau estice învecinate, unde se zice *măță* în loc de *pisică*, sau el dovedește că Brașovul se găsea mai de mult în aria lui *măță* și că numai mai târziu cuvântul acesta a fost înlocuit prin *pisică*, care a venit dela Sud, dar n'a mai putut atinge și pe *cacamiți*, căci acesta nu mai era simțit ca un compus cu *măță*.

În ceea ce privește compoziția, E. Petrovici îmi comunică, din Banat, și alte forme curioase precum *lădămeasă* „saltarul mesii“, *căsărașu* (sau *căsorașu*) „primărie“ (= casa orașului) — cu juxtapunerea a două substantive în forma cazului general (nominativ-acuzativ) — sau acel *cerigori* „cerul gurii“, pe care ALR II 6928 îl atestă în punctul 4, la Românii din Jugoslavia.

- CUTĂ, SCUTESC, SCUTEC

Etimologia adevărată a acestui cuvânt am dat-o în Dicționarul Academiei. E bulgărescul *kuta*, cu același sens (germ. „Falte“), care stă în legătură cu verbul *kutam* „ascund“, o variantă a lui *kātam* tradus în nemțește prin „bewahren, hüten, verstecken; zusammenfalten, zusammenrollen“. Despre cele două reflexe bulgărești, *ă* și *u*, din vechiul *o* e a se consulta studiul lui Načov în *Jagić-Festschrift*, 486 și urm. (citat de Berneker, SEW. 602).

Pentru înțelegerea desvoltării semantice trebuie să plecăm dela sensul de „a împătura“ sau „a înfășura“ a verbului, din care avem pe de o parte pe cel de „încreșitură (a unei sfofe, a pielii, etc.)“ a lui *cută*, pe de altă parte pe cel de „a păstra, a păzi“ și „a ascunde“ a verbului slav și pe cel cuprins în reflexul lui românesc, *a scuti*.

Acesta nu poate fi un derivat dela *scut*, cum se admite de obicei (cf. Tiktin), căci în acest caz ar avea forma **scuți* (cf. *cuminti*, *imbogăți*, *inavuți*, *incărunți*, *inmulți*, *iuți*, *lăți*, etc. dela *cuminte*, *bogat*, *avut*, *cărunt*, *mult*, *iute*, *lat*, etc. după *împărți*, *amuți* < *împartire*, **ammutire* raportat la *parte*, *mut*, etc.), oricât de ademenitoare ar fi, din punct de vedere semantic, apropierea de acest cuvânt, căci ideea de „protejare în dosul unui scut“ ar fi putut să ducă la cea de „apărare“ și „adăpostire“ (mai ales în Transilvania) sau de „eliberare“ (de impozite, griji, etc., mai ales în Țara veche).

De fapt, *scuti* e de origine slavă: (bulg. *skātam*, *skutam*, *skut(u)vam* = germ. „berge“, sârb. *skūtati* = germ. „verbergen“, rus. *skutati* = germ. „einhüllen, bedecken“ = paleoslavul *sū-kutati* (Berneker, SEW. 602). Afară de *scut* = lat. *scutum* mai avem un *scut*, care e un derivat postverbal dela *a scuti*, și are sensul de „adăpost la câmp, colibă“. E atestat de E. Petrovici în ALR. ¹¹/₁, pag. 133, nr. 3820, din Banat (în Chisătau și în Ghilad în jud. Timiș-Torontal), alături de *scuteală*, cu același sens pe teren jugoslav (în Sâmihai = Sveti Mihajlo) și în Oltenia (în Peștișani, jud. Gorj).

Nu știu întru cât intră în aceeași familie de cuvinte și *scuteç*, care ar putea fi adus fără greutate în legătură semantică cu „a înfășura“ (bulg. *kātam*) și „a acoperi“ (rus. *skutati*). Din punct de vedere derivativ însă, sufixul neaccentuat *-ec* legat de verbul *a scuti* ar fi o formație cu totul neobișnuită, iar pe teren slav de asemenea nu găsesc nimic analog. Tiktin (*Dicț. rom.-germ.* sub *scuteç*) se gândea la paleosl. *skutū* „poale“, ceea ce nu rezolvă problema derivativă.

După înfățișarea lui, cuvântul *scuteç* face impresia unui cuvânt de origine latină terminat în *-icus* sau *-icum*. Din harta dată de E. Petrovici la pag. 73 a Atlasului său (ALR. ¹¹/₁ nr.

2655) se vede că acest cuvânt e răspândit pe aproape tot teritoriul românesc, ceea ce de asemenea poate fi un indiciu că avem a face cu un cuvânt vechiu.¹⁾ La aceeași supoziție ajungem constatând că el se găsește, deși cu un sens deosebit, la Aromâni: *scutec* = șăiac mai ordinar, cu țesătura mai puțin bătută, alb sau negru, din care „păcurarii mulgători“ își fac un fel de pantaloni largi. Originea acestui cuvânt, care pare a fi mai vechiu decât *cută* și *scuti*, rămâne încă de aflat.

DALIOR

Într-o colindă populară din colecția Viciu (p. 58) citim: *Jos în prundul mării dalbe Este-un măr dalior*. Sensul acestui *dalior* e greu de precizat, dar se pare că înseamnă „auriu“. După toată probabilitatea avem un vechiu cuvânt latin, păstrat numai în poezia populară cu caracter mistic, și adică *aureus* „auriu“ în forma diminutivă **aureolus*. Acesta ar fi dat românește *arior* și, cu disimilarea *r-r* în *l-r*, *alior*. Avem dar a face cu același cuvânt ca la numele plantei *alior*, a cărei etimologie din **aureolus* a dat-o I. A. Candrea. Inițialul *d-* e același ca în *dalb* și în alte asemenea cuvinte, despre care se poate consulta acum Dicționarul Academiei.

DE-AFETEA

Acest adverb auzit adesea în gura Bănățenilor înseamnă „degeaba“. Originea lui nu s'a dat până acum. Ea n'a fost aflată, probabil, fiindcă forma scrisă în care e înregistrat prin dicționare — începând cu Lexiconul Marsilian — a dus pe etimologi pe căi greșite. Bănățenii îl rostesc de fapt cu *tš*, iar literarizarea acestei rostiri prin scrierea cu *-te* este un simplu hiperurbanism înșelător.

¹⁾ Forma *sciırtec* în Voiniceni, jud. Mureș, se reduce probabil, la o apropiere ulterioară de cuvântul *scurt* sau *scurteică*. Cuvintele mai nouă cu care a intrat în concurență, *cărpă* și — în regiunile cu influență ruteană — *pelincă*, n'au putut să-l înlocuiască decât parțial, coexistența termenului nou pe lângă cel vechiu producând interesante diferențieri de sensuri.

Din Dicționarul Academiei (vol. II, p. 116 b), aflăm că pronumele nehotărât *fiece* are uneori sensul de „nimica toată“ (de ex. la Neculce: *Dimitrașco era iute la beție și se scârbea de fiece*) și că *fiece* are o variantă *fitece*, întrebuințată în Muntenia și Oltenia, deci tocmai în regiunea care se continuă cu Banatul. Acest *fit(e)ce* trebuie să se rostească prin Banat *fit'(e)șe*, iar forma mai veche *fietece* să se rostească *fet'(e)șe* în regiunile bănațene care pronunță *fer* în loc de *fier*. Astfel ajungem la forma de azi, compusă cu *de-a* și terminată cu adverbialul *-a* (ca *de-abașca*, etc.), și însemnând „pentru o nimica toată“, „pentru nimic“, „degeaba“, „gratis“.

LAȚE

Lațele sunt șuvițele de lână sau de păr care atârnă ne-regulat pe corpul oilor, al cânilor sau pe capul omului. Și cojocul, și mai ales saricile, au „lațe“. În unele regiuni, în acest cuvânt se cuprinde și ideea de „nespălat, soios, nepieptănat“, deosebindu-se *lațele* de *mițe* tocmai prin faptul că acestea din urmă sunt curate și pieptănate. În jud. Făgăraș, după Viciu, *lațe* se numește „lâna scoasă din sarică prin mărăcini“.

Mai răspândit decât *lațe* e adjectivul *lățos*, care se întrebuințează despre păr, barbă, cojoace și mai ales despre câni. Prin Bihor *lățos* a ajuns să însemneze „murdar“ (despre cămăși), iar în Munții Apuseni „rupt, sdrențuros“ (despre haine). Un alt derivat e *lațca*, nume dat unui câne lățos.

Cuvântul acesta, fiind un termen păstoresc, în legătură cu lâna, pare a fi străvechiu în limbă. Dacă sensul originar e cel de „ceva care atârnă ca niște sdrențe“, ne-am putea gândi la un latin vulgar **lacia*, derivat din aceeași tulpină *lac-* pe care o găsim în *lacero* „rup“, format, acesta, din *lac-* și sufixul *-ero*, ca *lambero*, *tolero*, *recupero* (cf. Ernout-Meillet, DELL. p. 489). Tulpina *lac-* e adusă în legătură, de dicționarele etimologice latine, cu grec. *λακίς* „ruptură“, *λακίζω* „sfârtec“, și se găsește la Slavi în pol. *lach* „sdreanță“ și rus. *lochma* „sdreanță“. Apropiat de sensul cuvântului românesc e mai ales lat. *lacinia*, care, înainte de a fi însemnat „ciucure“, pare a fi avut sensul de-

„smoc de lână care n'a fost împletit" (cf. Ernout-Meillet, DELL. 490).

Cred că și *lacerta* „șopârlă" trebuie înțeles ca „animalul de pe care curg sdrențele, atunci când își leapădă pielea". Sensul de „mușchiu al brațului", pe care-l are *lacertus*, e ulterior și se explică prin aceeași metaforă ca în *musculus*, în grec. μῦς și în fr. *souris* (cf. Ernout-Meillet, DELL. p. 613), bicepsul contras când se mișcă fiind asemănat cu un șoarece sau cu o șopârlă, iar nu invers, nu șopârla fiind numită după mușchiu.

Și românescul *șopârlă* — care e adus de obicei în legătură etimologică cu alb. *shapī*, *shapērdonē* „șopârlă" — pare a fi apropiat de verbul „a năpârli", tot din cauza pielii pe care o leapădă și care îi curge ca niște sdrențe de pe corp. În regiunile nordice ale teritoriului dacoromân șopârlei i se zice *șopârcă*, în care se cunoaște lesne influența lui *năpârcă*, care, ca și alb. *nēperkē* și arom. *năpârtică*, pare a-și datori numele tot faptului că „năpârlește", adică își leapădă pielea. Angina, caracterizată prin niște pelițe (membrane false) care se fac pe cerul gurii și în laringe, se numește *șopârlaiță*. Și *gușter*, celălalt nume popular al anginei (și al crupului) înseamnă la origine un fel de șopârlă. (Și bulg. *gușter* are amândouă sensurile; cf. DA).

După cum a arătat K. Jaberg (cf. DR. IX 434), tocmai numele unor asemenea animale mici, ca șopârla, sunt expuse unor neconveniente modificări prin etimologii populare. Lucrul acesta se vede cu prisosință din formele citate de Meyer-Lübke în REW sub *lacerta* (nr. 4821). Așa fiind nu putem ști dacă asemănarea între *lacero* și *lacerta* sau între *șopârlă*, *năpârcă* și *năpârli* se întemeiază pe o înrudire reală sau numai pe etimologii populare.

Cu privire la cuvântul *lațe* nu trebuie trecută cu vederea forma *loațe*, care se întrebuințează în unele părți cu același sens sau cu un sens apropiat. G. Giuglea îmi comunică că el zice *loațe*, dar *lățos*. Tot așa întrebuințează cuvintele acestea nevastă-mea (care-i Brașoveancă); pentru ea simplul *lațe* e un cuvânt „auzit". Un schimb între *a* și *o* în silaba accentuată

nefiind obișnuit, se pare că pentru *loațe* trebuie să presupunem — după cum sugera G. Giuglea¹⁾ — că e refăcut din **loțos*, născut, acesta, prin asimilare vocalică, din *lățos*.

În sfârșit mai există și varianta *loloațe*, care se întrebuițează mai ales despre șuvițele de păr ce atârnă la femei nepieptănate sau cu pieptenătura deranjată. Cred că forma aceasta se explică după modelul onomotopeelor de felul lui *bâjbâi* (din *bâj-bâj*), *zumzet* (din *zum-zum*), etc., din expresii ca „îi atârnă părul *loațe-loațe*“.

LESPEDE

Nici una din etimologiile date până acum acestui cuvânt nu este convingătoare. A limine trebuie respinsă apropierea făcută de Cihac (II 170) de rus. *leštadī* „carreau de pierre“ sau cea făcută de V. Bogrea (DR. III 1088) de rus. *lespetū*, care e o variantă regională născută prin metateză din *lépestū* „petec, sdreanță“. Împrumuturile din rusește — dacă nu sunt termeni administrativi sau militari de pe timpul „ocupației“ — au la noi o întindere restrânsă, în provinciile estice, pe când *lespede* e un cuvânt popular, cunoscut pretutindeni și în strânsă legătură cu vechea noastră cultură rustică, fie că e vorba de lespezile de piatră pe care ciobanii fărâmițează sarea pentru oi, sau de cele cu care se acopere ori se astupă o gaură, sau de lespezile infierbântate pe care se coace turta.

Tiktin (*Dicț. român-german* s. v.) s'a gândit — și desigur că și altora le-a venit în minte această apropiere — la lat. *lapis*, *-idem*, fără să poată da însă o explicație pentru plusul unui *s* în cuvântul românesc, a cărui apariție s'ar datora, după C. Diclescu (DR. IV 490), amestecului cu grec. *λίπος* = *λίσσοσ* „neted“.

¹⁾ Într-o ședință a Muzeului Limbii Române. În DR. II 394 G. Giuglea se gândea la un cuvânt de origine germană, care a lăsat urme și în alte limbi romanice și al cărui reprezentant actual în limba germană este *Locke*. Acesta a pătruns în Brașov sub forma *loacăne*. În asemenea împrumuturi recente, terminațiunea germană *-en* (din plural și dela infinitiv) intră în forma împrumutată, de ex. *a ștricăni* „a împleți (un ciorap)“ din germ. *stricken*.

Dacă e vorba de o contaminare cu alt cuvânt, acesta ar putea fi mai de grabă acel enigmatic **lastra*, răspândit în unele din limbile și dialectele romanice de Vest și având sensuri nu prea deosebite de *lespede* românesc: ital. *lastra* „Pflasterstein“, Compobasso *lastra* „steinige, kahle, abschüssige Fläche“, Tarento *lastra* „Glasscheibe“, portg. *lastru* „Boden des Backofens“, transmont. *lastra* „grosser Stein“ (Meyer-Lübke, REW. 2863 sub *emplastrum*).

Oricât de sceptici am fi în general în admiterea contaminăției la explicarea etimologică a cuvintelor, în unele cazuri ea se impune. Cercetătorul atent al atlaselor lingvistice are adesea prilej să se convingă de rolul destul de important pe care-l ocupă în dezvoltarea limbilor. O întâlnim tocmai la cuvinte asemănătoare ca formă și ca sens, și în alte limbi și — ceea ce e mai remarcabil — rezultatul ei e tot plusul unui *s*, ca în *lespede*. Astfel rusescul *lespetŭ*, citat mai sus, nu poate fi despărțit de *lepenŭ* „cioplitură, sdreanță“, apropiat, poate, de verbul *leskajŭ* din care derivă rus. *leščadŭ* (*leštadŭ*) „placă, lespede“. La Bulgari întâlnim, alături de *luþjă* „cojesc“ (*luþeška* „coajă“) forma *luspa* „piele cojită, solzi“, al cărei *s* se datorește, probabil, unui amestec cu *ljuskam* „turtesc lovind“ (cf. sârb. *ljuska* „solzi, păstaie“, bulg. *ljuštă* „scot din păstăi, golesc, jefuesc“, *luštenka* „căzături, strujele“). Aromânii au un cuvânt *lusk'idă* care — după o comunicare a dșoarei Caranica — însemnează „pelița care se sdrențuește pe lângă unghii“ și care la Dalametra e tradus prin „așchie, țandără care-ți intră subt unghie“. Bulgărescul *luspa* „piele cojită“ se recunoaște ușor în acest cuvânt.

Dar **laspide*, ca rezultat al unei contaminări *lapide*+*lastra*, nu ajunge pentru explicarea lui *lespede*. Spre a înțelege prefacerea lui *a* (din *lapis*, *-idem*) în *e* (din *lespede*), Tiktin citează cazul lui *rapidem* devenit *repede*, gândindu-se, probabil, la influență asimilatoare a lui *e* următor asupra lui *a* din silaba accentuată precedentă. Dar, după cum am arătat în DR. V. 763—764, prefacerea lui *a* în *e* în poziție moale este la noi regulată numai după *r* inițial (rostit *rr*, ca în **race* > *rece*, **rale* > *relc*, să *rabde* > să *rebde*), nu și după *l* (*late*, *latre*, *lacrime* etc.).

Dar nu numai din punct de vedere formal, ci și al sensului, identificarea lui *lespede* cu lat. *lapis* „piatră” prezintă unele dificultăți. După cum am arătat în Dicționarul Academiei, ideea de „piatră” este, la *lespede*, ceva accesoriu și ulterior. *Lespedea* nu este „piatră”, ci ea poate fi „de piatră”, după cum *bolovanul* nu e „piatră”, *bulgărul* nu e „zăpadă”, *blana* nu e „lemn” sau *foaia* nu e „plăcintă”, ci s’a zis *bolovan de piatră* unei pietre mari de formă sferică, *bulgăr de zăpadă* unui gogoloș de zăpadă, etc. Dacă de obicei zicem *lespede de piatră*, nu avem a face cu un pleonasm, căci în această legătură, care corespunde exact germanului „Steinfliesse”, materia o exprimă cuvântul *piatră* (germ. *Stein*), iar forma subțire se prezintă această materie, cuvântul *lespede* (germ. *Fliesse*). În Dicționarul Academiei se poate vedea că se zice și *lespede de săpun*, chiar și *lespede de sânge* pentru un strat sau o pătură de sânge încheat.

Dacă azi cuvântul *lespede* singur poate deștepta în noi ideea de „Steinfliesse”, este pentru că *de piatră* fiind complinirea cea mai obișnuită, a contagiât din punct de vedere semantic pe *lespede* și a putut fi absorbită de acest cuvânt. Tot astfel zicem *a scos bolovani din vale* sau *copiii s’au jucat cu bulgăre*, în care expresii *bolovan* și *bulgăr* nu mai exprimă ideea originară de „ceva sferic”, ci „piatră mare” sau „golo-moz de zăpadă”.

Înțelesul primitiv al lui *lespede* reiese mai bine la iveală din derivatul lui *lăspădaie* (întrebuințat mai ales la plural). La Brașov am auzit că *pielea se ia lăspădăi-lăspădăi* de pe o rană vindecată, sau că *un colac* (= cozonac) *bine copt, când îl frângi, se desface în lăspădăi*. Tot astfel când cade o ninsoare cu fulgi mari, se zice că *ninge cu lăspădăi*. Tot așa se aude, după cum îmi comunică Ilie Constantinescu, prin Romanați: *lăspădăi de zăpadă*.

Cred că acest sens de „strat subțire”, „pătură”, „foaie” care se desface, se cojește, se ia jos de pe ceva (ca lăspădăile de piele de pe o rană vindecată) sau în care se desagrăgă ceva (ca lespezile de piatră dintr’un minereu șistos) este cel originar. Sensul acesta ne amintește verbul a *lepăda*, care,

după ingenioasa și convingătoare etimologie dată de N. Drăganu (DR. VI 295 ș. u.), vine dintr'un latin popular **lepidare* (derivat din *lepis*, *-idem* sau *lapida*, *-am*, din grec. *λεπίς*, *-ίδος*), care în latinitatea estică trebuie să fi însemnat cam același lucru ca grec. *λέπω* sau *λεπίζω* „a (se) curăți de solzi, a (se) jupui de coajă“. În Dicționarul Academiei, unde se poate urmări evoluția de sens a lui *lepăda* dela „a se discuama, a se coji, a năpârli (de piele)“ la „a arunca de pe corp sau dela sine“, se găsește și o întrebuintare specială a acestui verb, care face legătura semantică între *lepăda* și *lespede*. Pe la Bran am auzit pe un pietrar spunând despre o piatră de mormânt care începuse să se așchieze și de pe suprafața căreia se desfăceau foi subțiri (monumentul fiind din piatră de nisip), că *se lepădă*. Într'adevăr, lespezile de piatră nu sunt altceva decât păturile, foile care s'au desfăcut dintr'o stâncă, când aceasta începe să „se lepede“ sub influența unor factori atmosferici.

Dacă plecăm dela *lepăda*, se explică și *e* accentuat din *lespede*.

Îmi dau perfect seama că din cele precedente nu răsare o etimologie clară a cuvântului *lespede*. Scopul meu a fost numai să netezesc drumul cercetătorilor viitori, arătând că înțelesul originar și chiar și forma cuvântului ne indică mai degrabă alte căi de urmat decât spre lat. *lapis*, *-idem*.

Răspândirea geografică a cuvântului și rolul pe care *lespedea* de piatră îl are în cultura rustică cu forme străvechi, ne face să bănuim că acest cuvânt e la noi de origine autohtonă, înrudit numai cu grecescul *λεπίς*, *-ίδος* „écaille“ (cu o numeroasă familie: *λέπω* „cojesc“, *λέπος* „coajă, scoarță“, *λέπρα* „lepră“, etc.) și având rude și în alte limbi indoeuropene: la Slavi (rus. *lepěni* „cioplitură, sdreanță“, *lepěcha* „plăcintă turtită“, ceh. *lepeň* „un fel de plăcintă“, cf. rom. *lipie*), la Lituani (*lāpas* „foie“) și la Albanezi (*ljapë* „peritoneu de animale“). Intercalarea unui *s* înainte de *p* s'a putut produce chiar în limba dacă, prin contaminare cu un cuvânt cu formă și sens asemănător, care ar putea fi *æcel* **lastra* de care vorbeam mai sus, după toate aparențele și el un cuvânt preroman (și fără legătură cu *plastra* și cu *emplastron*), sau cuvântul de

origine necunoscută pe care-l continuă albanezul *lesker* „rilievo della vernice bianca delle pareti di una stanza, quando pel caldo si stacca dal muro, crosta“ (Cordignano), deci „sco-rojeală“.

TOPONIMICE ROMÂNEȘTI PE VÂRFUL MUNTELUI OLIMP

La articolul *Olympos* pe care îl publică geograful Eugen Oberhummer, un bun cunoscător al Peninsulei Balcanice, în ediția nouă din *Realenzyklopadie der klassischen Altertums-wissenschaft* de Pauly-Wissowa-Kroll-Mittelhaus, e anexată o hartă a regiunii celor mai înalte piscuri ale muntelui Olimp. În regiunea aceasta, care cuprinde numai câțiva kilometri pătrați, găsim următoarele numiri aromânești *Porta* (2686 m.), adică *Poarta*, *Toumba* (2785 m.), care este de sigur *tumbă* „ridicătură“ și *Plaia*, care este *plaiu*. Înteressantă e cu deosebire numirea *Petrostrounga*, fiindcă ne arată că *strunga* exista și la Aromâni.

SEXTIL PUȘCARIU